

SKAITYTOJO ĮVEIKA VYTAUTO KAVOLIO TEKSTŲ ANALIZĖJE

Alvydas Noreika

Lietuvos kultūros tyrimų instituto
Šiuolaikinės filosofijos skyrius
Saltoniškių g. 58, LT-08105 Vilnius
El. paštas: alvydasn@gmail.com

Santrauka. Straipsnyje aptariamas Amerikos lietuvių sociologo Vytauto Kavolio požiūris į jo plačiai taisyto ir propaguotos tekstų analizės pobūdį. Įrodinėjama, kad plačiai priimta subjektyvistinė Kavolio tyrimų interpretacija neatitinka paties mokslininko pozicijos. Visai kitokias – objektyvistines – Kavolio nuostatas pirmiausia liudija jo plėtojama teksto ir prasmės ontologija. Pastarojoje tekste ir jo branduolį sudarančios prasmės laikomos savaimine, nuo interpretatorių nepriklausoma tikrove. Taip pat straipsnyje teigiama, kad objektyvistinei Kavolio pozicijai tekstų analizės srityje neprieštarauja nei, kaip būtų galima manyti, mokslininko metodologinis pliuralizmas, nei pritarimas idėjai apie vertybinį tyrimo problemų pasirinkimo sąlygotumą. Aptariamas ir Kavolio santykis su hermeneutiniu metodu. Tvirtinama, jog analizuodamas tekstus sociologas nesinaudoja šiuo populiariu metodu. Vietoj jo jis renkasi kitus: froidistinį, egzistencialistinį, struktūralistinį, poststruktūralistinį ir struktūrinį-funkcinį aiškinimo būdą.

Pagrindiniai žodžiai: tekstas, prasmė, supratimas, objektyvizmas vs subjektyvizmas tekstų analizėje, vertybių vaidmuo moksliniame tyrime

Vienas iš išskirtinių Vytauto Kavolio sociologijos bruožų – teikiama pirmenybė tekstų analizei (Tereškinas 2000: 97–98). Tekstą mokslininkas supranta plačiai. Tekstas jam yra ne tik tai, kas parašyta, bet ir kas nupiešta, ištašyta, pastatyta. Kitaip sakant, bet koks dvasinės kultūros kūrinys jam būtų tekstas. Civilizacijų analizėje pabrėžiamas netgi tokio dalyko kaip socialinė struktūra tekstualumas.

Pastaruosius penkiasdešimt metų tekstų analizės srityje vyrauja subjektyvizuojančios tendencijos. Daugelis tyrinėtojų atsisako pretenzijų atskleisti *tikrąją* teksto prasmę, taip pat nėra užtikrinti nei dėl interpretavimo būdų, nei dėl to, ką galima laikyti

tekstu. Vieni (Stanley'is Fishas) viską – tekstą, prasmę ir jos išgavimo būdus – palieka skaitytojo nuožiūrai. Kiti (Wolfgangas Iseris, Hansas Robertas Jaussas) pabrėžia teksto ir skaitytojo sąveiką (Holub 1984). Nors netrūksta ir darbų, kuriuose siekiama apriboti skaitytojo aktyvumą ir bandoma įrodinėti objektyvų teksto ir jo prasmės statusą (Hirsch 1967), tačiau pastarieji, bent jau kol kas, nepajėgūs atsverti vyraujančių subjektyvizuojančių tendencijų.

Ar Kavolio taikoma tekstų analizė atitinka šias vyraujančias epochos madas? Pabandysime išsiaiškinti, ar mokslininkas susitapatina su vyraujančiomis subjektyvizuojančiomis laikmečio tendencijomis,

ar vis dėlto siekia joms pasipriešinti ir gina tekstų analizės srityje nepopuliarią objektyvistinę poziciją.

Diskusija dėl Kavolio tyrimų subjektyvumo

Klausimas, kaip vertinti Kavolio tekstų analizę ir jos rezultatus, jau diskutuotas kavolistikoje. Tyrinėtojų susidomėjimą šiuo klausimu provokuoja visų pirma sociologo atlikti lietuvių sąmoningumo tyrimai (*Sąmoningumo trajektorijos ir Epochų signatūros*).

Abejonių pirmiausia kyla dėl Kavolio aprašomų sąmoningumo struktūrų realumo, taip natūraliai keliant prielaidą apie subjektyvistines mokslininko nuostatas ir neretai dėl šios priežasties apskritai nuvertinant jo kūrybą kaip nepakankamai objektyvią. Vienas pirmųjų, viešai išsakiusių tokio pobūdžio abejones, Paulius Subačius rašo:

Nesunku įsivaizduoti, kuo profesoriaus tekstai labiausiai stebina. Juk padoriausi sovietinės Lietuvos moksliniai darbai – tai akademiškai skrupulingi, dešimt sykių pasverti ir pamatuoti visa apimantys veikalai, retai tesiryžtantys sunkiai įrodomai hipotezei, netikėtam nutolusių faktų sugretinimui ar įprastinių pažiūrų transformacijai. Tuo tarpu Kavolio knygoje gana aiški ir paprasta, keliomis apriorinėmis prielaidomis pagrįsta loginė konstrukcija argumentuojama vos vienu kitu skirtinguose laiko horizontuose surastu ir į netikėtą autoriaus perspektyvą įremintu faktu. Atradimai prasideda ten, kur itin atidžiai (ir žinant, ko ieškoma) perskaitomas jau šimtus kartų analizuotas klasikinis tekstas. Psichologinės dimensijos, keliskart pakartotos laiškų ar eilėraščių ištraukos, nedažnais pavyzdžiais iliustruotos statistinės prielaidos, įvairių sričių pasaulio mokslininkų citatos, istorinių įvykių nuotrūpos – jei visa tai autoriui pavyksta sujungti pagal keletą, jo nuomone svarbių, sutampančių požymių – užgriūva skaitytoją (ar klausytoją), versdami stebėtis išmoningais mokslinės minties kūlversčiais (Subačius 1992: 64).

Subačiui pritaria ir Audrius Zakarauskas. Atsiliepiamą apie Kavolį jis pradeda taip:

[...] Mūsų tikslas – nurodyti tuos Kavolio minties vingius ir posūkius, kurie atrodo abejotini, nes tik taip – klausdami ir abejodami – galime įprasminti jo pastangas, tik taip galime pastebėti, kurie darbai taisytini. O klausiti ir abejoti (ar bent jau suklusti) mus verčia neleistinas lengvumas ir netgi tam tikra intelektualinės atsakomybės stoka, kai be rimtesnio svarstymo ir galimų kontrargumentų paieškos (tai, mūsų manymu, yra esminis bet kurio akademinio tyrimo komponentas) formuluojamos tezės ir daromos išvados. Būtent tai, o ne Kavolio samprotavimų neįprastumas, kelia įtarimą skaitant jo tekstus: neįprastumas gali patraukti, tačiau minties darbo stoka (žinant, kad „gelminės įžvalgos“ paviršiuje nesimėto, bet turi būti išgautos) mumyse užgauna skepsio stygą (Zakarauskas 1994: 22–23).

Ir baigdamas apibendrina:

Autobiografinio pobūdžio straipsnyje Kavolis užsimena siekęs empiriškai pagrįstų, daugelio akademinų disciplinų medžiagą integruojančių tyrimų, kuriuose nedominuotų ideologinės prielaidos ir kurių išvadomis galėtų pasitikėti kaip mokslininkas. Net nesigilindami į tai, ar sociologija kaip humanitarinė disciplina gali būti moksliška, matome, kad savo idealo Kavolis nepasiekė. Tačiau galbūt tai nėra joks praradimas? Vietoje pamatuotų akademinų studijų galime vartyti aistringos sielos paieškų dienoraštį, stebėti dvasinio polėkio kupiną kelionę į kultūros tekstų pasaulį, žaismingą bendravimą su galbūt savo paties vaizduotės sukurtais pašnekovais. Galime gėrėtis skambiomis metaforomis ar palyginimais ir kerinčiais minties šuoliais. Kartais nebūtina būti teisiam – tiesiog pakan-ka įkvėpimo (Zakarauskas 1994: 29).

Skeptiškai nusiteikę tyrinėtojai Kavolio neobjektyvumo ištakas įžvelgia ne tik mokslininko pasirinktame analizės būde, bet ir jo vertybiniuose įsitikinimuose. Šiuo

atveju Subačius ir Zakarauskas nurodo mokslininko politinius įsitikinimus – liberalizmą. Turėdamas mintyje daugeliu atvejų į akis krintantį santūrų katalikybės vertinimą Kavolio dėstomoje lietuvių sąmoningumo istorijoje, Subačius sako: „Indiferentiškumas ar net aktuali laisvamanybė yra susijusi su politiniais Kavolio įsitikinimais – jis pats yra prasaręs, kad liberalizmas, deja, yra ne kartą nuslydęs nuo deklaruojamų laicizmo, kaip priešstatos klerikalizmui, principų ir sutapęs su areligiškumu“ (Subačius 1992: 65).

Būtina pažymėti, kad tų, kurie teigiamai vertina Kavolio lituanistines studijas, iki šiol yra gerokai daugiau nei neigiamai vertinančių ar menkinančių jų reikšmę. Nepaisant to, kad jie taip pat pripažįsta subjektyvistinį išeivių sociologo darbų pobūdį, tačiau jį vertina visiškai kitaip. Oponuodamas Zakarauskui Artūras Tereškinas teigia, jog subjektyvumas konstruojant simbolinius darinius nėra nekontroliuojamo idiosinkraziško vaizduotės šėlsmo pasekmė, o viso labo autoriaus sąmoningai pasirinkta mąstymo strategija, atitinkanti šiuolaikinę Vakarų socialinių ir humanitarinių mokslų situaciją:

[...] Jau dabar matyti, kad Kavolio progresyvūs, dažnai spekuliatyvūs požiūriai visiškai klaidingai interpretuojami Lietuvoje, kai jis kaltinamas subjektyvumu, iracionalumu ir mokslininko trūkumu. Lietuvoje kol kas trūksta [...] pasaulinės minties konteksto; menkai nutuokiama, kas vyksta pasaulio mokslinėje žiniijoje. „Visa išsėmiantį objektyvumą“, kurio doktrinieriai yra užsitrenkę XIX amžiaus pozityvistinėse iliuzijose, Vakaruose, kalbant apskritai, jau yra pakeitusi pliuralistinė, daugiaveidė žinija. Jai nebeprivalomas homogeniškas kultūros ar visuomenės vaizdinys, „totalistinės sistemos“, kuriose skandintųsi kiekvienas mokslo sritin

žengias. Skirtingų ir daugialypių suvokimo būdų pasirinkimas jau yra nugalėjęs sutarimo modelius ir dominuojančios mokslinės sistemos autoritarizmą. Kavolio darbai, manding, geras šito pavyzdys [...] (Tereškinas 1995: 206–207).

Tą pačią mintį Tereškinas pakartoja ir po penkerių metų:

Kavolio darbai yra iš esmės daugiadisciplinariniai, vartojantys ir meno sociologijos, ir kultūrinės psichologijos, ir sąmoningumo istorijos, ir civilizacijų analizės žodyną. Tačiau išibuvimas tarp disciplinų (kitais žodžiais tai pavadintume interdisciplinarumu) nereiškia vien tik įžvalgų iš kitų mokslo sričių savinimosi, jų vartojimo tobulesnei sociologijai kurti. Interdisciplinarinis Kavolio kūrybos pobūdis taip pat buvo pastanga kvestionuoti taisykles ir ribas, kuriomis grindžiamos pretenzijos į vieną neginčijamą tiesą ar privilegijuotą būdą žvelgti socialinēn realybēn (Tereškinas 2000: 95).

Algimantas Valantiejus pritaria Tereškiniui dėl Kavolio antiobjektyvistinės nuostatos: „Ir tikriausiai tik po tam tikro įdirbio supranti, kad Kavolio sociologija – *interpretacinė*, neturinti nei „galutinių rezultatų“, nei „įtikinamų skaičių“, nei „įspūdingų lentelių“, nei „reljefiškų grafikų“, nei kitų sarkofaginių pagražinimų. Interpretacija glūdi pačiame tekste, kurį skaityti – lygu rinktis hermeneutiškai atnaujinamą Sizifo kelią ir subjektyviųjų prasmės spiralių šalikeles“ (Valantiejus 2005: 62). Antiobjektyvistinė nuostata, tyrinėtojo įsitikinimu, plaukia iš neva sociologo pamėgto *poetinio pažinimo būdo*.

Teigiamai Kavolio tyrimus vertinantys mokslininkai nieko blogo neįžvelgia ir jų vertybiniame angažuotume. Tik jų nuomonės, kurioms vertybėms mokslininkas angažuojasi labiausiai, išsiskiria. Arūnas Sverdiolas griežtai atmata politinių įsitikinimų poveikį Kavolio tyrinėjimams:

Kuo remdamasis Subačius sieja Kavolio „pagrindinę paradigmą“ su skandalingosiomis „dimensijomis“, lieka visiškai neaišku. Tik jau ne tekstais, ne autoriaus išdėstytais ar iš jo darbų ekstrahuotais analizės principais. Tiesą sakant, tas neaiškumas labai lengvai išsisklaido – taip griežtai pasisakęs apie ydingas „privalomas koreliacijas“, Paulius Subačius pats tiesmukiškiausiai, kaip koks peraugęs Frankfurto mokyklos mokinys, „koreliuoja“ Vytauto Kavolio kultūros istorijos principus su jo politine orientacija. Bet tai paprasčiausiai nerimta (Sverdiolas 1992: 8).

Giliausiu Kavolio tyrimų pamatu Sverdiolas laiko paties mokslininko egzistencialistiškai apmąstytą savo ir savosios kartos patirtį:

Kitas dalykas, kad jo atsekamos mąstysenos raidos trajektorijos yra teleologiškai organizuotos, tam tikru būdu orientuotos, o to organizuojančio teloso ar orientyro jis kultūros istorijai skirtuose tekstuose metodologiškai nesvarsto. Nesvarsto dėl aiškios priežasties, kadangi tai nėra metodologijos klausimas. Veikiausiai tai egzistencinė pozicija, istorinės lemties ir asmeninio apsisprendimo dalykas. Juk, be metodologinės, yra ir egzistencinė orientacija (Sverdiolas 1992: 8).

Kas tai per orientacija ir kas jai būdinga, tyrinėtojas plačiai atskleidžia studijoje *Vytauto Kavolio kultūros filosofija* (Sverdiolas 2000). Pasak jo, šios orientacijos pamatą sudaro siekis suprasti save, kuris kyla kaip reakcija į situaciją, kurioje atsidūrė jaunas Kavolis ir jo karta, – į priverstinę Tėvynės netektį ir susvetimėjimą istorijos atžvilgiu. Šioje situacijoje Kavoliui atsiskleidžia, kad nėra jokių išankstinių duotybių, įskaitant ir savo tapatybę, – viską reikia sukurti pačiam. Įdomu pažymėti, kad iš šios orientacijos Sverdiolas kildina ir kavoliškąjį liberalizmą.

Leonidas Donskis, atvirksčiai, mano, jog didžiausią poveikį Kavolio mokslinei

veiklai darė jo moraliniai-politiniai ieškojimai: „[...] Kavolio didžioji teorinė ambicija tiesti tiltus tarp įvairių analitinių diskursų, tyrimo strategijų, metodologijų ir socialinių bei humanitarinių mokslų, sykiu ir tarp pavienių disciplinų, buvo ne kas kita, o vedinys ir tąsa jo didžiosios etinės intencijos tiesti tiltus tarp įvairių moralinių kultūrų“ (Donskis 2000: 216), tai yra liberalizmo, nacionalizmo ir romantizmo, ypač tarp dviejų pirmųjų. Tiltų tiesimą tarp minėtų kultūrų Donskis aiškina Kavolio noru ištaisyti liberalizmo trūkumus („Kavolis jautė liberalizmo ribas ir siekė jį įkomponuoti į daugiadimensišką, vidinio komplementarumo saitais saistomą pasaulio interpretavimo bei artikuliavimo struktūrą“ (ibid.: 202)) bei nustatyti jo vietą lietuvių kultūros istorijoje.

Be Sverdiolo ir Donskio, apie vertybinių įsitikinimų poveikį Kavolio tyrimams teigiamai atsiliepia ir kiti tyrinėtojai. Štai Laimutė Tidikytė (2005) bei Ramutis Karmalavičius (2005) patetiškai kalba apie liberalizmą kaip mokslininko veiklą formuojantį veiksnių, o Darius Kuolys (2011) – apie angažavimąsi rašant kultūros istoriją kartu dalyvauti lietuvių visuomenės ir kultūros kūryboje.

Tačiau Kavolio vertybiniu angažavimusi besižavintys tyrinėtojai nepakankamai paaiškina, kaip tai paveikia sociologo tyrimus bei jų rezultatus. Neaišku, ar jie pritaria Tereškino ir Valantiejaus pozicijai, kad savo pobūdžiu Kavolio tyrimai yra subjektyvūs, nes kitoks žinojimas iš principo ir neįmanomas, jų subjektyvumą kildinant iš įsipareigojimo vienai ar kitai vertybei, ar, atvirksčiai, mano, kad, nepaisant asmeninio suinteresuotumo, tyrimo rezultatų objektyvumas dėl to nenukenčia.

Kavolio darbai viešajame akademi- niame Lietuvos gyvenime pasirodė tuo

metu, kai socialiniuose ir humanitariniuose moksluose brendo nepasitenkinimas, viena vertus, empiriniais tyrimais, kuriuose buvo orientuojamasi tik į tam tikros srities faktų rinkimą vengiant daryti apibendrinimus, kurie peržengtų tos srities ribas, antra vertus, su empiriniais tyrimais nesusijusiu abstrakčiu teorizavimu. Nepatenkintieji išėitį iš susidariusios situacijos matė empirinių tyrimų ir teorizavimo, neapsiribojančio vienu mąstymo modeliu, sąjungoje. Kavolio darbai jiems atrodė ypač sektinas tokio derinimo pavyzdys. Todėl diskusija dėl Kavolio darbų pobūdžio kartu buvo ir diskusija dėl empirinio ir teorinio požiūrių sujungimo bei teorinio pliuralizmo įteisinimo.

Deja, tenka konstatuoti, kad, praėjus 24 metams nuo minėtos diskusijos pradžios, nors tam tikrų poslinkių ir įvyko, tačiau situacija, susijusi su empirinio ir teorinio požiūrių jungimu, iš esmės lieka nepakitusi. Bene didžiausi pokyčiai įvyko teorinio mąstymo srityje. Teorinis pliuralizmas tapo Lietuvos socialinių ir humanitarinių mokslų kasdienybe.

Teksto ontologija

Nesiimant vertinti, ar patys Kavolio tyrimų rezultatai iš tiesų yra subjektyvūs, ar ne, nes vien teorinių bei metodologinių prielaidų analizė į šį klausimą negali iki galo atsakyti, straipsnyje bus koncentruojamasi į mokslininko intencijas, į tai, kaip jis pats vertina savo tyrimų pobūdį.

Bent kiek pasigilinus į Kavolio intencijas aiškėja, kad, deja, populiarioji subjektyvistinė jo tekstų analizės interpretacija yra neadekvati. Teksto supratimo problemas sociologas sprendžia ne subjektyvistiškai, bet akivaizdžiai objektyvistiškai. Tekstas jam yra nuo interpretatorių nepriklausoma

tikrovė, kurią šie gali suprasti teisingai ar neteisingai.

Objektyvistines Kavolio nuostatas pirmiausia rodo jo plėtojama teksto ontologija. Raktas į ją gali būti 1972 metais mokslininko publikuotas straipsnis „The Social Use of the Notion of Art“ (Socialinis meno sąvokos vartojimas). Jame svarstoma, kokiomis savybėmis turi pasižymėti objektas ar veiksmas, kad jį būtų galima laikyti meno kūriniumi. Klausimas tuo metu nebuvo kuo nors išskirtinis. Jau beveik du dešimtmečius, reaguodami į neoavangardinius eksperimentus, kurie griovė nusistovėjusias meniškumo sampratas, meno kritikai bei teoretikai nagrinėjo tokias ir panašias temas. Tačiau įdomus pats sprendimo būdas.

Svarstymų atspirties tašku Kavolis pasirenka institucinę meno teoriją. Iš kitų meno teorijų ji išsiskiria tuo, jog pripažįsta vieną vienintelę rūšinę meno savybę – tai *artefaktiškumą*. Pagal ją meno kūriniai visų pirma yra sukurti žmonių ir tuo jie objektyviai skiriasi nuo gamtinių objektų. Tačiau meno kūriniai yra ne vieninteliai žmogaus dirbiniai. Be jų, egzistuoja ir daugybė kitų. Šiuo atveju institucionalistai nemato jokių objektyvių atskyrimo kriterijų ir teigia, kad bet kokio artefakto priskyrimas meno sričiai priklauso nuo institucinę struktūrą turinčios bendruomenės sprendimo. Pavyzdžiui, vienas iš žymiausių institucionalistų George'as Dickie's teigia: „*Meno kūrinys aprašomąja prasme – tai artefaktas, kuriam tam tikra visuomenė ar jos grupė suteikė kandidato būti vertinamam statusą* (kursyvas Dickie'o – A. N. past.)“ (Dickie 1969: 254). Statuso suteikimo sąlygas apibrėžia *meno pasaulis (artworld)* – ypatinga institucinė bei kultūrinė terpė. Jei reikalingos terpės nėra, tai ji susikuria laikui bėgant. Tokias prielaidas pripažįsta ir Kavolis.

Meninę kultūrą (artistic culture), kuri yra institucionalistų *meno pasaulio* ekvivalentas, mokslininkas laiko reikšmingu meno determinantu, bent jau nuo 1969 metų. Meninė kultūra į jo akiratį pirmiausia patenka kaip svarbi meninio kūrybiškumo sąlyga. Estetinė meno kūrinių vertė siejama su meninės kultūros organizacija. Be to, Kavolio meninės kultūros koncepcijoje pusiau artikuluotu pavidalu taip pat glūdi įsitikinimas, kad nuo institucinės terpės priklauso ir tai, kas laikoma menu. Mokslininkas rašo: „Kiekviena meninė kultūra aiškiai apriboja, koks menas jos kontekste bus greičiausiai sukurtas“ (Kavolis 1977: 65).

Apie meninių kultūrų daugį užsimenama neatsitiktinai. Kavolis išskiria septyniolika universalių meninių kultūrų tipų: aštuonias *tradicines* ir devynias *modernias* menines kultūras. Tradicines kultūras sudaro *liaudies, amatininkų, pilietinės, klerikalinės, ekstatinės, dvarų, džentelmeniškos (gentlemanly) ir klajokliškos* meninės kultūros, o modernių meno kultūrų grupei priklauso *genijaus, profesionalios, taikomojo meno, masinio meno, avangardinės, visiškai komandinės (total-command), mokslinės-technologinės, judėjimų ir mėgėjų (amateur)* kultūros. Avangardinės kultūros atveju nurodomi ir potipiai – *romantinė, radikalioji ir antimeninė* kultūra.

Meninės kultūros, Kavolio įsitikinimu, skiriasi savo socialine organizacija: kaip jose apibrėžiamas socialinis menininko vaidmuo, kokių mastu meninė kūryba atskiriama nuo likusios žmogaus veiklos, koks socialinis statusas bei ekonominis atlygis numatomas kūrėjui, kas kuria ir kaip kūrėjai integruojami į bendrą kūrybos sistemą, kokie santykiai susiklosto tarp kūrėjų bei vartotojų, kaip organizuojamas

meno interpretavimas bei kritika, ir panašiai (Kavolis 1979: 156). Jos skiriasi ir savo naudojamomis technologijomis, ideologijomis bei pripažįstamomis meninėmis tradicijomis. Visa tai galiausiai nulemia ir meno kūrinių skirtumus.

Vis dėlto iš meno kūrinių įvairovės, skirtingai nei institucionalistai, Kavolis nepadaro reliatyvistinių išvadų. Jis teigia, kad, nepaisant meninės įvairovės, egzistuoja rūšinė meno esmė, arba *bendroji meno samprata (the generalized notion of art)*. Ją sudaro penkios savybės. Pirma, meno kūrinys yra artefaktas, kitaip sakant, tai, kas sukurta žmogaus. Antra, savo atlikimo tobulumu meno kūrinys išsiskiria iš kitų artefaktų. Trečia, meno kūrinio atlikimo tobulumas atpažįstamas ir anapus socialinio bei kultūrinio jo kilmės konteksto. Ketvirta, meno kūrinio tobulumas priklauso ne nuo suvokėjų požiūrio, bet nuo meno kūrinio tvarkos. Ir, penkta, meno kūrinio tvarkos suvokimas teikia emocinį malonumą.

Taigi sprendamas klausimą, ką laikyti menu, Kavolis nepalieka jo vien atskirų interpretatorių ar jų grupių nuožiūrai. Meno kūrinys, jo nuomone, turi savarankišką būtį.

Meno kūriniai Kavolio sociologijoje laikomi pagrindiniais tyrimo objektais. Tokios išvados visiškai pakanka, kad būtų įrodyta objektyvistinė Kavolio teksto (suprantamo plačiai) traktuotė – tai yra, kad tekstas jam yra savaiminė būtis. Tačiau Kavolio teksto ontologijoje slypi dar daugiau.

Atsižvelgiant į tai, kad jau daugiau nei pusę šimto metų struktūralizmas ir jo postruktūralistinės bei postmodernistinės mutacijos kvestionuoja objektyvią skirtį tarp literatūros ir ne literatūros ar, kalbant plačiau, tarp meno ir ne meno, derina skirtingus žanrus, svarbu aptarti ir Kavolio požiūrį į meninių ir nemeninių tekstų skirtumą.

Rūšiniai tekstų skirtumai Kavolio sociologijoje nesureikšminami, tačiau tai nereiškia, jog jie iš viso nepripažįstami. Tekstai, mokslininko teigimu, skiriasi savo prasmių pobūdžiu. Pavyzdžiui, meno kūriniams būdingos *ekspresyvinės (emocinės)*, o mokslinėms teorijoms – *pažintinės prasmės*. Prasminiu požiūriu įvairių rūšių tekstai susikloja vieni su kitais. Susikloja ta prasme, kad vienos rūšies tekstuose gali slypėti ir kitos tekstų rūšies prasmės, pavyzdžiui, moksliniuose tekstuose gali būti ne tik pažintinių, bet ir ekspresyviųjų prasmių. Šią sanklodą puikiai iliustruoja Analų mokyklos parašyti istoriniai tekstai, kurie suteikia ne tik įvairių žinių apie praeities visuomenę bei kultūrą, bet ir sužadina emocijas ne ką prasčiau nei kokie nors romanai. Be abejo, tokiu pavyzdžiu gali būti ir paties Kavolio lituanistiniai kūriniai. Grįžtant prie rūšinių skirtumų temos, kaip galima teigti, kad tekstai skiriasi prasminiu požiūriu, jei tariama, kad juose figūruoja įvairiarūšės prasmės? Kavolio atsakymas paprastas: vienos prasmės yra pagrindinės, o kitos – šalutinės ir pirmosios sudaro rūšinių skirtumų pagrindą.

Ontologinis prasmės statusas

Objektyvistinis požiūris į teksto būtį susiaurina, bet nepanaikina subjektyvizmo galimybes. Galima svarstyti: taip, prasmių rūšys ir jų vyravimo tekste laipsnis yra objektyvūs dalykai, tačiau kokios konkrečios prasmės aptinkamos, priklauso ne nuo teksto, bet nuo jo vartotojų. Tekstas pateikia tik bendrą prasminę schemą, o ją sukonkretina skaitytojai. Gautas rezultatas kinta priklausomai nuo istorinių bei socialinių kontekstų.

Kavolis pripažįsta teksto gebėjimą įgyti įvairias skirtingas prasmes, tačiau, kaip ir ontologinio jo statuso atveju, iš to nepadaro

reliatyvistinių išvadų. Jis įsitikinęs, jog vis dėlto egzistuoja pirminis (sinchronine prasme), nuo jokių subjektyvių interpretacijų nepriklausomas teksto branduolys.

Kaip vieną iš tokio įsitikinimo liudijimų galima pateikti citatą iš 1985 metais pasirodžiusio straipsnio „Civilization Analysis as a Sociology of Culture“ (Civilizacijų analizė kaip kultūros sociologija):

Kiekvienas savitas civilizacijos teksto suvokimas gausina tam tikrus nuokrypius, prieš kuriuos privalu per tam tikrą laikotarpį įtvirtinti save. Pagrindinis civilizacijos analitiko uždavinys nėra tai, kuo šitas tekstas buvo nuo pat pradžių, ar tai, ko tikėtasi siekti, ar tai, ką jis reiškė daugeliui suvokiančių asmenų, bet veikiau tai, kaipgi jam sekėsi priešintis visų tų, kurie suvokė jį, įvairioms iškraipymų pastangoms.

Iškraipymams besipriešinantis teksto kamienas susideda iš struktūrinių santykių tarp atitinkamų elementų įvairiuose jo sandaros lygmenyse. Tokie struktūriniai santykiai gali būti nusakyti susiklosčius itin palankiam sutarimui tarp tų, kurie kruopščiai išnagrinėjo tekstą (bet ne tarp tų, kurie paprasčiausiai tenkinosi gautais įspūdžiais apie jį), kad ir kokie būtų mokslo tyrinėtojų teorinių bei ideologinių pažiūrų skirtumai, jeigu jie kalba apie tą patį tekstą, ir tik apie jį. (Mokslinė analizė yra pažeidžiama, kai kitas tekstas įsiskverbia į atitinkamo teksto, kuris pagal susitarimą yra analizuojamas, skaitymą) (Kavolis 1998: 13).

Pateiktoji citata atspindi Kavolio požiūrį ne tik į teksto ir jo vartotojų santykį, bet ir į galimybę pašaliečiui, pirmiausia mokslininkui, šį santykį pažinti. Jis duoda suprasti, kad nėra jokių principinių kliūčių siekiant tiksliai aprašyti „iškraipymus“ bei „iškraipymams besipriešinantį teksto kamieną“ – svarbiausia turėti atitinkamos kompetencijos. Mokslininko teigimu, nesutarimai tarp kompetentingų skaitytojų iškyla dėl antraeilių dalykų:

Tikrieji teksto [...] analitikų tarpusavio nesutarimai kyla dėl specifinių elementų santykinės reikšmės toje pačioje struktūroje, čia įsipynusių „ezoterinių“ posakių, moralinių implikacijų, kurios tikėtina ar aktualiai perduodamos specifinėms suvokiančiųjų grupėms, socialinio vartojimo atveju, kuriems visa tai yra taikoma, atitinkamų istorinių bei intelektualinių šaltinių, jų dominavimo laipsnio specifinėje aplinkoje arba specifinių grupių pasišventimo laipsnio tam tikru laikotarpiu ir galiausiai daugiau ar mažiau įrodomų praktinių padarinių (Kavolis 1998: 13).

Santykis su hermeneutiniu metodu

Supratimo problemas, su kuriomis grumiasi Kavolis, nagrinėja speciali disciplina – hermeneutika. Pastaroji siūlo ir savitą tekstų supratimo metodą. Koks Kavolio santykis su hermeneutiniu metodu?

Negalima sutikti su Laura Varnauskaitė, kuri visą Kavolio tekstų analizę sutapatina su hermeneutiniu metodu. Jos teigimu, „Kavolis hermeneutiniu keliu eina tirdamas kultūros reiškinius bei žmonių būties pavidalus joje. Tekstuose lietuvių išėivijos sociologas randa užkoduotas reikšmes, tam tikrus kultūrinius simbolius, kuriuos siekia atverti paties teksto ir kitų tekstų, arba pačios kultūros ir kitų kultūrų kontekste“ (Varnauskaitė 2011: 128). Pagrindinė šio metodo taisyklė – *hermeneutinis ratas* – Kavolio metodologijoje neaptinkama. Kaip taikliai nurodo Sverdiolas (2000: 88), tik metodologinis reikalavimas detalę nagrinėti ją siejant su visuma sukuria hermeneutinio rato iliuziją. Kad hermeneutiniu ratu sociologas nesiremia sąmoningai, liudija Sverdiolo papasakota situacija: „Grįžtant po vieno seminaro, kuriame man teko kalbėti apie vadinamąjį hermeneutinį ratą (kuris, šiaip ar taip, suponuoja prasminę visu-

mą, nors ir susieja ją esmiškai su detale), Kavolis šypsodamasis pasakė, kad „ratas baisiai nemadingas“, ir siūlė jį pakeisti keleto linkių, „tokių, kaip geležinkelio bėgiai ties posūkiu“, samprata“ (Sverdiolas 2012: 580). Sociologas teikia pirmenybę nehermeneutiniams požiūriams: Vinco Kudirkos biografiijoje *Žmogaus genezė* – froidizmui, *Nužemintųjų generacijoje* – egzistencinei fenomenologijai, vaizduojamojo meno sociologijoje – stilistinei analizei, o literatūros sociologijoje, civilizacijų analizėje ir lietuvių sąmoningumo istorijoje – įvairioms struktūralizmo ir poststruktūralizmo atmainoms.

Tekstų analizė Kavoliui nėra tikslas savaime. Kaip taikliai pastebi Rimantas Skeivys, „ryškiausia skirtis, neleidžianti Kavolio laikyti literatūrologu, yra pagalbinis vaidmuo, teikiamas literatūros kūrinų analizės medžiagai. Ji subordinuota universalesnei, anapus literatūros ribų funkcionuojančiai problematikai“ (Skeivys 2005: 82). Ši problematika yra sociologinė. Mokslininkui rūpi išsiaiškinti, kaip tekstai atspindi ir reguliuoja visuomenėje vykstančius psichinius procesus (Noreika 2011). Šiai problematikai skirti ne tik Kavolio literatūrologiniai, bet ir dailėtyriniai, kultūrologiniai bei psichologiniai darbai. Kad tekstai prabilėtų sociologiškai, tekstų analizės metodai derinami su struktūrinio funkcionalizmo, vienos iš XX amžiaus sociologijos krypčių, prielaidomis.

Įvairių metodų naudojimas analizuojant tekstus yra viena iš priežasčių, paskatinusių Tereškina priskirti Kavolį prie subjektyvistinių, nors ir neanarchiškų, interpretatorių. Ar iš tiesų Kavolio metodologinis pliuralizmas neprieštarauja jo objektyvistinei pozicijai? Ko gero, ne. Kavolio atveju metodologinis pliuralizmas su objektyvizmu dera

dvejopai. Pirma, sociologo metodologinis pliuralizmas grindžiamas prielaida apie esminį tekstų prasminį pliuralumą. Suprask, kad galėtum nustatyti visas prasmes, vieno metodo neužtenka, jų reikia pasitelkti daug. Pavyzdžiui, *Kultūrinėje psichologijoje* teigiama: „Istorinei psichologijai pakenkė tendencija pernelyg monolitiškais terminais apmąstyti istorijoje pasireiškiančius psichinius procesus, tarytum tam tikru istorijos periodu būtų vykęs tik vienas, pagrindinis procesas. Buvo laikoma, kad jį adekvačiai galima konceptualizuoti vienu teoriniu modeliu [...]. Jeigu yra disciplina, kurioje monolitiniai modeliai negali aprėpti faktų kompleksiskumo bei nepastovumo ir kurioje, norint paaiškinti žinomų faktų ypatybes, reikia remtis iš dalies vienas kitą dengiančių modelių gausa, tai – istorinė psichologija“ (Kavolis 1995: 7). Antra, Kavolio metodologija yra ne chaotiška, bet koordinuota (Noreika 2006, 2009; Sverdiolas 2000: 82–90; Tereškinas 2000; Valantiejus 2000, 2005, 2011; Varnauskaitė 2011). Todėl įvairiausių metodų naudojimas veda ne į neišsprendžiamus interpretacijų konfliktus, bet į nuoseklų sudėtingų prasminių struktūrų atskleidimą. Be abejo, tas pats pasakytina ir apie tekstų recepcijos supratimą. Recepcijos tyrimai taip pat reikalauja įvairialypių priegū.

Problemų pasirinkimas

Ar objektyvistinis Kavolio požiūris į tekstų analizę nėra saviapgaulė? Galbūt teoriniame lygmenyje jis postuluoja viena, o praktinėje plotmėje vyksta kita? Gal užsiimdamas konkrečiais tyrimais mokslininkas yra valdomas vertybinių įsitikinimų, kurie juos padaro neobjektyvius ir šališkus, o jis to nesuvokia? Galbūt Zakarauskas yra teisus? Jis teigia:

Mūsų aptartų teorinių įtampų šaltiniai glūdi kavoliškoje kultūros sampratoje, kuri, kaip pastebėjo Arūnas Sverdiolas, yra sąlygota veikiau egzistencinės (šiuo konkrečiu atveju – egzistencialistinės), negu teorinės tyrinėtojo laikysenos. Kitaip tariant, susiduriame su vertybiniu autoriaus pasirinkimu, kuris *ipso facto* nesutelpa į akademinio diskurso rėmus. Pritardami Sverdiolo minčiai, nenorėtume sutikti su už jos slypinčia intencija pateisinti ir apsaugoti nuo galimos kritikos Kavolio poziciją, teigiant, kad tai yra egzistencinės patirties, o ne intelektualinės paieškos ar diskusijos reikalas. [...] Neneigdami aksiologinių orientacijų svarbos ir poveikio bet kuriai intelektualinės išraiškos formai, drauge norime atkreipti dėmesį į tai, kad tikroji akademinio darbo prasmė ir vertė kyla iš tyrinėtojo sugebėjimo reflektuoti savo vertybinę poziciją ir savo tyrimo prielaidas (Zakarauskas 1994: 25).

Be abejo, jei asmeniniai įsitikinimai neleidžia nuosekliai laikytis pasirinktos teorinės logikos ar verčia falsifikuoti duomenis, tuomet moksliniame tyrime jie nepateisinami ir netoleruoti. Tačiau yra atvejų, kai mokslininko išpažįstamos vertybės gali veikti jo mokslinę veiklą nekeldamos pavojaus jos objektyvumui. Tokie atvejai susiję su tyrimo problemų pasirinkimu.

Bene išsamiausiai vertybių įtaką renkantis tyrimo problemas yra apmąstęs vokiečių sociologas Maxas Weberis. Vertybių reikšmę mokslinei veiklai Weberis aiškina taip. Tikrovei būdinga begalinė reiškinių ir jų aspektų įvairovė. Šios įvairovės tyrinėtojas nepajėgus aprėpti ir pažinti. Todėl jis priverstas apsiriboti tik tam tikru tikrovės fragmentu. Kokį fragmentą išsirinkti, jokių objektyvių pačioje tikrovėje atrandamų kriterijų nėra. Manyti priešingai – saviapgaulė. Realiai, ką tirti, mokslininkas atsirenka vadovaudamasis savo išpažįstomis vertybėmis, kurios neišvengiamai

yra subjektyvios. Vokiečių sociologas teigia: „Menkiausia individualios tikrovės dalis nuspalvinama mūsų intereso, nulemtu vertybinių idėjų, tik ji mums turi reikšmę, kas sąlygota to, kad joje aptinkami ryšiai, *reikšmingi* mums dėl jų sąsajos su vertybinėmis idėjomis. Tik dėl to [...] tam tikra individuali tikrovės sudedamoji dalis kelia mums pažintinį interesą“ (Veber 1990: 374).

Galimybė pasirinkti, kokį tikrovės fragmentą tirti, Weberio požiūriu, nelemia nei tyrimų metodologijos, nei rezultatų subjektyvumo. Iš jos plaukia vienintelis reliatyvus dalykas – tai pasirinkto tirti fragmento reikšmingumo laipsnis:

Nėra jokios abejonės, kad vertybinės idėjos „subjektyvios“. Tarp „istorinio“ suinteresuotumo šeimos kronika ir suinteresuotumo pačių svarbiausių kultūros reiškinių, vienodai bendrų nacijai ar visai žmonijai ištisomis epochomis ir iki mūsų dienų, vystymusi tęsiasi begalinė „reikšmių“ gradacija, kurios laipsnių seka kiekvienam iš mūsų vis kita. Toks jų perrikiavimas priklauso nuo kultūros pobūdžio ir žmogaus mąstyme viešpatujančių idėjų. Vis dėlto iš šito *neseka*, kad kultūros mokslų srityje *tyrimo išvados* gali būti „subjektyvios“ ta prasme, kad vienam žmogui jos reikšmingos, o kitam ne. Skiriasi tik suinteresuotumo, kurį jos kelia vienam ar kitam žmogui, laipsnis (Veber 1990: 382).

Atsižvelgiant į Weberio išdėstytus argumentus, galima teigti, kad Kavolio darbų angažuotumas visiškai nereiskia jų subjektyvumo. Tai, kas Kavoliui buvo asmeniškai reikšminga, tiesiog nukreipė jo tekstų analizę tam tikromis kryptimis. Vieniems tos kryptys gali atrodyti mažiau reikšmingos, kitiems daugiau, tačiau niekam, o ne vien tik pačiam mokslininkui, jos nebus visiškai bevertės.

Būtina pažymėti, kad pats Kavolis yra ne tik susipažinęs su Weberio apmąstyta

vertybine problemų pasirinkimo logika, bet ir įžvelgia didelius jos privalumus. Civilizacijų analizėje jis rašo:

Lyginamasis metodas neskatina komparatyvisto užimti privilegijuotą padėtį, kalbant apie visų civilizacijos tradicijų tolygų intervalą su empiriniais duomenimis. Priešingai, lyginamasis požiūris esti brandžiausias tada, kai jis kyla iš gilios problemos, kurią analitikas patiria *savo paties* tradicijoje (taip pat ir *savyje*), tačiau kurios jis neįstengtų patikimai aprėpti neatsižvelgdamas į kitų civilizacijų duomenis. Šia prasme sociologijoje kaip pavyzdys išlieka Maxas Weberis; lyginamojoje religijų istorijoje – galbūt Mircea Eliade (Kavolis 1998: 15).

Be abejo, citatoje išdėstytomis mintimis sociologas vadovaujasi ne tik civilizacijų analizėje, bet ir kituose tyrimų laukuose.

Atsižvelgus į tai, kad Kavolis aiškiai artikuliuoja vertybinę problemų pasirinkimo logiką, jo negalima kaltinti reflektyvumo stoka, kad, esą, jis nesuvokė vertybių poveikio savo tyrimams. Iš tikrųjų, tirti tai, kas asmeniškai reikšminga, buvo jo sąmoningas pasirinkimas. Šiuo atveju būtų galima klausti tik apie refleksijos gylį: kiek tiksliai jam pavykė įsisąmoninti vertybinį savo tyrimų pagrindą.

Vertybės, kurioms angažuojamasi, neretai lemia ne tik Kavolio pasirinktas tekstų analizės kryptis, bet ir jos rezultatų pristatymo pobūdį. Tai ypač pasakytina apie lituanistinius darbus. Teiginiai apie socialinius bei kultūrinius faktus gana dažnai palydimi vertinamųjų teiginių ar formuluojami pasitelkiant tokias kalbinės išraiškos priemones, kurios aiškiai išduoda mokslininko asmenines simpatijas ar antipatijas vienu ar kitu dalykų atžvilgiu.

Vis dėlto remiantis rezultatų pristatymo būdu daryti išvadas apie jų vertybinį šališkumą būtų pernelyg skubota. Nors savo

tekstuose mokslininkas nevengia išsakyti asmeninės nuomonės, tai nebūtinai reiškia, kad jis faktus aiškina taip, kaip jam patinka. Kad Kavolio gauti rezultatai neprasilenkia su mokslinio objektyvumo kriterijais, kad ir kokie trapūs tie kriterijai būtų, vilties teikia Skeivio pastaba:

Nepaisant pagalbinio vaidmens, tenkančio eilėraščių, novelių ar romanų idėjoms, jos formuluojamos taip tiksliai, taip konkrečiai ir vaizdingai, jog šitės poetinės prasmės pajautos Kavoliui gali pavydėti ne vienas per pastarąjį dešimtmetį pas mus pradėjęs reikštis moderniosios literatūrologijos adeptas, metų metais kankinantis įvairias „paradigmas“, „kontekstus“, „naracijas“, „redondacijas“, „intertekstualumus“, „referencijas“ ir t. t. ir t. t., bet taip ir neišspaudžiantis iš visos tos tų terminų aibės daugiau ar mažiau vientiso, užbaigto kūrinio esmės nusakymo, vaizdo modalumo ar stilistikos apibūdinimo, personažo estetinio gyvybingumo įvertinimo. Kavolis ne literatūrologas, tačiau jo tekstus galima skaityti kaip savos rūšies literatūros istoriją [...] (Skeivys 2005: 83–84).

Koks yra Kavolio mokslinio pažinimo instrumentarijus santykis su jo išpažįtamomis vertybėmis – vienas kebliausių kavolistikos klausimų. Kad būtų įmanoma jį bent patenkinamai išspręsti, pirmiausia būtina kuo išsamiau išsiaiškinti tiek sociologo plėtotą teoriją bei metodologiją, tiek jam vertybiškai svarbius dalykus. Ir tik paskui galima imtis nagrinėti, kokie vertybiniai įsitikinimai, kaip ir koku mastu veikė pažintinių priemonių pasirinkimą. Tik einant šiuo keliu įmanoma išvengti asmenybės vientisumo idėja paremtų deklaratyvių postulavimų apie Kavolio išpažįstamos pasaulėžiūros, moralės, egzistencinės patirties, charakterio ypatybių ir panašių veiksmių poveikį jo teorijai ir metodologijai.

Išvados

Tekstų analizės srityje Kavolis užima objektyvistinę poziciją – priešingai, nei teigta iki šiol. Objektyvistines Kavolio nuostatas pirmiausia liudija jo plėtojama *teksto ontologija*. Tekstas laikomas savaimine, nuo interpretatorių nepriklausoma tikrove. Objektyvistiškai sprendžiamas ir tekstų rūšinių skirtumų klausimas. Kiekvienos tekstų rūšies pagrindą sudaro specifinės tik jai būdingos prasmės.

Kavolis atmeta subjektyvizmą ir svarstydamas ontologinį *prasmės* statusą. Jis įsitikinęs, jog, nepaisant prasmų kintamumo ir įvairovės, egzistuoja pirminis (sinchronine prasme), nuo jokių subjektyvių interpretacijų nepriklausomas teksto branduolys. Turint tinkamą kompetenciją, galima, o ir būtina, šį branduolį rekonstruoti.

Kavolis neprivilegijuoja kurio nors vieno tekstų analizės būdo. Jis pripažįsta tyrinėtojiui galimybę rinktis pačius įvairiausių požiūrius. Šią nuostatą iliustruoja ir paties mokslininko atlikti tyrimai. *Žmogaus genezėje* jis remiasi froidizmu, *Nužemintųjų generacijoje* – egzistencine fenomenologija, vaizduojamojo meno sociologijoje – stilistine analize, o literatūros sociologijoje – civilizacijų analizėje ir lietuvių sąmoningumo istorijoje – įvairiomis struktūralizmo ir poststruktūralizmo atmainomis. Vienas iš svarbiausių tekstų analizės būdų – hermeneutinis metodas – Kavolio instrumentarijuje neregistruoja.

Tekstų analizė Kavoliui nėra tikslas savaime. Jai kelia sociologinius uždavinius: išsiaiškinti, kaip tekstai atspindi ir reguliuoja visuomenėje vykstančius psichinius procesus. Kad šiuos tikslus pasiektų, tekstų analizės metodai derinami su struktūrinio funkcionalizmo, vienos iš XX amžiaus sociologijos kryptų, prielaidomis.

Kavolio metodologinis pliuralizmas nepaneigia jo objektyvistinės pozicijos. Jie tarpusavyje dera dvejopai. Pirma, kad galėtum nustatyti visas teksto prasmes, būtina pasitelkti daugiau nei vieną metodą. Antra, Kavolio atveju įvairiausių metodų naudojimas veda ne į neišsprendžiamus interpretacijų konfliktus, bet į

nuoseklų sudėtingų prasminių struktūrų atskleidimą.

Sociologo objektyvistinei pozicijai neprieštarauja ir jo pritarimas tyrimo problematikos pasirinkimo vertybinio sąlygotumo idėjai. Problemos asmeninis reikšmingumas tyrinėtojiui savaime nenulemia tyrimo rezultatų šališkumo.

LITERATŪRA

Dickie, G. 1969. Defining Art. *American Philological Quarterly* 6(3): 253–256.

Donskis, L. 2000. Vytautas Kavolis – visuomenės ir kultūros kritikas. In *Vytautas Kavolis: asmuo ir idėjos*. Sud. Rita Kavolienė, Darius Kuolys. Vilnius: Baltos lankos, p. 194–219.

Hirsch, E. D. Jr. 1967. *Validity in Interpretation*. New Haven and London: Yale University Press.

Holub, R. C. 1984. *Reception Theory. A Critical Introduction*. London and New York: Routledge.

Karmalavičius, R. 2005. Vytautas Kavolis: „Be konvulsijų priimti skirtingumus“ (ne vien tik šeštojo dešimtmečio egzodą kamavusi problema). In *Vytautas Kavolis: Humanistica vs liberalia*. Sud. R. Karmalavičius. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 135–157.

Kavolis, V. 1972. The Social Use of the Notion of Art. *Arts in Society* 10: 363–370.

Kavolis, V. 1977. Aesthetic Structures in Civilizational Analysis. *The Journal of Chinese Philosophy* 4: 63–77.

Kavolis, V. 1979. Social Evolution of the Artistic Enterprise. *Research in Sociology of Knowledge, Sciences and Art* 2: 155–188.

Kavolis, V. 1995. Apie istorinę psichologiją. In V. Kavolis *Kultūrinė psichologija*. Vilnius: Baltos lankos, p. 7–10.

Kavolis, V. 1998. Civilizacijos analizė kaip kultūros sociologija. *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 2: 9–20.

Kuolys, D. 2011. Lietuvių kultūros istorija kaip bendruomenės sąmoningumo dirbtuvė. *Athena: Filosofijos studijos* 7: 44–52.

Noreika, A. 2006. Vytautas Kavolis – metodologinio anarchizmo atstovas? *Santalka* 1: 88–95.

Noreika, A. 2009. Bendrieji metodologiniai

Vytauto Kavolio kultūros sociologijos principai. *Filosofija. Sociologija* 1: 35–43.

Noreika, A. 2011. Vytauto Kavolio kultūros ir asmenybės tyrimus vienijanti tema. *Athena: Filosofijos studijos* 7: 112–122.

Skeivys, R. 2005. Kavoliškosios sąmoningumo sampratos parametrai. In *Vytautas Kavolis: Humanistica vs liberalia*. Sud. R. Karmalavičius. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 81–90.

Subačius, P. 1992. Įžvalgos ir konstrukcijos. *Naujasis židinys* 5: 64–65.

Sverdiolas, A. 1992. Figūros balsas. In V. Kavolis. *Moterys ir vyrai lietuvių kultūroje*. Vilnius: Lietuvos kultūros institutas, p. 3–11.

Sverdiolas, A. 2000. Vytauto Kavolio kultūros filosofija. In *Vytautas Kavolis: asmuo ir idėjos*. Sud. R. Kavolienė, D. Kuolys. Vilnius: Baltos lankos, p. 51–93.

Sverdiolas, A. 2012. *Kultūra lietuvių filosofų akiratyje*. Vilnius: Apostrofa, p. 477–604.

Tereškinas, A. 1995. Vytautas Kavolis nuostabos ir sąskambių sociologijoje. In V. Kavolis. *Kultūrinė psichologija*. Vilnius: Baltos lankos, p. 185–207.

Tereškinas, A. 2000. Skaitant Vytautą Kavolį: kultūriniai tekstai, patirties įvaizdžiai, reikšmių archeologija. In *Vytautas Kavolis: asmuo ir idėjos*. Sud. R. Kavolienė, D. Kuolys. Vilnius: Baltos lankos, p. 94–106.

Tidikytė, L. 2005. Individualizmo trajektorijos: Vytautas Kavolis ir Julius Kaupas. In *Vytautas Kavolis: Humanistica vs liberalia*. Sud. R. Karmalavičius. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 91–102.

Valantiejus, A. 2000. Vytauto Kavolio kultūros sociologijos metmenys. In *Vytautas Kavolis: asmuo ir idėjos*. Sudarė R. Kavolienė, D. Kuolys. Vilnius: Baltos lankos, p. 139–162.

Valantiejus, A. 2005. Poetinė pažinimo kalba Vytauto Kavolio sociologijoje. In *Vytautas Kavolis: Humanistica vs liberalia*. Sud. R. Karmalavičius. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 40–68.

Valantiejus, A. 2011. Vytauto Kavolio vaizduotės sociologija. *Athena: Filosofijos studijos* 7: 78–111.

Varnauskaitė, L. 2011. Teorijų sintezė ir savitumo

paieškos Vytauto Kavolio kultūros sociologijoje: metodologinių prielaidų analizė. *Athena: Filosofijos studijos* 7: 123–134.

Zakarauskas, A. 1994. Epochos signataras. *Naujasis Židinys* 1: 22–29.

Veber, M. 1990. „Objektivnost“ socialno-naučnogo i socialno-političeskogo poznanija. In M. Veber *Izbrannye proizvedenija*. Moskva: Progress, p. 345–415.

OVERCOMING THE READER IN VYTAUTAS KAVOLIS' TEXTUAL ANALYSIS

Alvydas Noreika

Abstract. The article deals with self-evaluation of Lithuanian-American sociologist Vytautas Kavolis textual analysis. It is argued that the widely accepted subjectivistic interpretation of Kavolis' research is not in line with the sociologist's own position. First of all, Kavolis' objectivistic intentions are clearly expressed in his ontology of text and of meaning. Text and its essential meanings are defined as self-contained entities. Their being does not depend on the perceiver. Additionally, it is argued that Kavolis' objectivistic position is not contradicted by his methodological pluralism, nor by his preference for value-oriented logic of selecting problems of inquiry described by a German sociologist Max Weber. Kavolis' relationship with hermeneutic method is discussed as well. It is stated that the sociologist does not apply this popular method in his analyses. He uses other approaches in analysing texts: Freudian, Existentialist, Structuralist, Post-Structuralist and Structural-Functional ones.

Keywords: text, understanding, meaning, objectivism vs. subjectivism in textual analysis, value-oriented bias of scientific inquiry

Įteikta 2015 m. rugsėjo 8 d.